

ПІСНЯ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ОСИПА МАКОВЕЯ

Роман ЖЕПЛИНСЬКИЙ

Кожний, хто знайомиться із життям та творчістю Осипа Маковея, завжди звертає увагу на його любов до пісні. І ця любов супроводжувала його все життя. Вже в ранньому дитинстві малий Осип залюбки слухав пісні своєї матері. Мати тяжко працювала, не маючи міцного здоров'я, часто хворіла. Але її серце було завжди щедрим на пісню. Жадібно прислухався майбутній письменник і до пісень діда (про якого писав: “це — музикальна душа наскрізь”) та сусідів, які після важкого робочого дня збирались де-небудь, щоб відвести душу у співі. То ж не дивно, що вже п'ятнадцятирічним юнаком він почав записувати українські пісні.

Та й сам О. Маковей любив співати. У нього був гарний голос. Співав він проникливо, глибоко, відчуваючи зміст пісні. Співав, будучи учнем гімназії, студентом університету, вчителем та директором учительської семінарії. Про любов письменника до пісні згадує його учень В. Цаланюк: “Пам'ятаю, зйдемося, потужимо, а щоб розважитись, наш учитель брав гітару. З-під його рук, як птиці на волю, злітали чудові мелодії. То безжурно-веселі, то сумні, як все тодішнє життя наше. А особливо любив пісні на слова Т. Шевченка”. (Засенко О. Осип Маковей. — К., 1968).

Пісня була супутником О. Маковея до кінця життя. Ось що пише у своїх спогадах про останній рік життя письменника інший його учень Я. Смеречанський: “В 1924 році в часі канікул прийшов Маковей до Народного Дому. Тут учні вивчали п'єсу Маковей вийняв листок нотного паперу, на якому була написана пісня “Над Дністром”. Слова і музика були написані ним самим. Пісня ця подобалася всім. Її скоро вивчили і часто співали...В цьому році він захворів на серце і в серпні слідуєчого року помер”. (Смеречанський Я. Спогади про Маковея. — Заліщики, 1986. (Рукопис).

Про любов О. Маковея до пісні свідчить і той факт, що багато своїх творів він назвав піснями: “Пісня аргонавтів”, “Пісня патріотична”, “Циганська мелодія”, “Колискова”, “Марш гайдамаків”, “Гаївка”, “Пісні з поля”, “Воєнні пісні та вірші”, “І я умію пісню”, “Се пісня не нова” та інші.

Письменник не просто любив народну пісню. Він збирав і вивчав фольклор, публікував етнографічний матеріал, писав наукові праці. Так, у 1884 році він склав “Збірник пісень”, до якого включив також “Дрібні щоденні повір'я” та “Сентенції”, а в 1890 році підготував до видання “Збірник пісень вояцьких”. Наступного року написав розвідку “Руські вояцькі пісні в Австрії” та опублікував у газеті “Буковина” збірку пісень Івана Велегорського зі своєю передмовою та коментарями.

З народної криниці черпав О. Маковей натхнення і для власної творчості. У статті “Осип Маковей і народна творчість” Володимир Качкан слушно підмітив, що: “З народною піснею зв'язує О. Маковея міцна нитка правди і краси, невідомості й естетичної цінності. Його перші твори йшли безпосередньо від фольклору: сюжетна канва, настроєвий лад, образність та символи. Вплив народнопісенної ритміки, мелодійності та образності слова видно у віршах “Пісня”, “Сон”, “Заплатив я податок кровавий” та інші”

У своїх творах О. Маковей широко застосовував ритміку і розміри, властиві народним пісням. Дослідник його творчості О. Засенко вважає, що “...його триптих “Пісні з поля” (“Налетіла куля з поля”, “Падай, падай, білий снігу, тихо”, “Де ж то подівся господар хати”) — зразок творчого використання народнопісенної фонетики для зображення сумних картин воєнної дійсності. В такому ж реєстрі написані чудові ліричні поезії “Похід”, “Жовнір за плугом”, “Могила в полі”, які, коли б під ними не стояло прізвище автора, можна легко приписати народові” (Засенко О. Осип Маковей. — К., 1968). В особі Маковея гармонічно злилися художник слова і художник співу. І якщо перша сторона обдарування письменника висвітлювалась і його сучасниками (І. Франко, Леся Українка, М. Павлик, О. Кобилянська), і в наші дні (О. Засенко), то друга, музична сторона ще лежить перелогом, на якому прокладені лише перші скиби (В. Засенко, В. Качкан). Тут музикальність поетичного мислення розглядається не з літературознавчої, а з чисто музичної точки зору.

І в музикальності поетичного мислення слід розуміти насамперед справжню, цілком реальну мелодію. Щодо цього саме народна пісня в її мелодійному звучанні була основним чинником формування поета-музиканта та музикальності його поетичного мислення. Саме ця музикальність і спричинила в свою чергу озвучення віршів, перехід їх у нову якість — у пісні, які стали духовним надбанням народних мас, виразником ідеалів, помислів не тільки їх автора, а й загалом багатомільйонного народу.

Наприклад, у вірші “Сон” (“Тихий сон по горах ходить”), у якому так майстерно змальована чарівна природа Карпат, поет надзвичайно вдало використав образи, інтонацію, ритміку та мелодійність народних пісень. Власне ця “народнопісенність” привернула увагу М. Лисенка, і він створив чудову музику до цього вірша. Ряд пісень на вірші О. Маковея написав Ф. Колеса. Серед останніх на особливу увагу заслуговує відомий похоронний марш “Помер рекрут в непривітній столиці...”. Як і всі поезії О. Маковея з жовнірського життя, цей вірш скеровано проти жорстокої й муштри знущань над рядовими солдатами в тодішній австро-угорській армії.

Будучи музично обдарованою людиною, О. Маковей інколи й сам писав музику на свої вірші. Так, стали піснями його вірші “Жовнір за плугом”, “Над Дністром”, “Гайдамацька пісня” та інші.

“Гайдамацьку пісню” написав він ще у грудні 1901 року в знак протесту проти виключення українських студентів із Львівського університету. Зміст, спрямування вірша виражають його рядки, в яких відчувається подих героїчної історії нашого народу:

“Ми ненавидим пута і ярмо,
Йшли діди на муки, підуть і правнуки,
За народ життя своє дамо”.

Ця пісня здобула значну популярність серед українського народу, а на західноукраїнських землях часто виконувалась як гімн на урочистих вечорах.

Процес музичного озвучення віршів О. Маковея, перетворення їх у пісні продовжується і в наш час. Аматори музичної творчості Ярослав Смеречанський, Володимир Хмурич, Юрій та Роман Жеплинські написали музику на вірші О. Маковея “Надлетіла тиха мрія”, “Подорож до Києва”, “Надлетіла куля з поля”, “В дорогу”, “Брати”, а також обробки народних пісень Яворівщини із записів поета. Збирання та вивчення пісень, записаних у свій час О. Маковеем, має значення і з огляду на те, що сам факт побутування цих пісень у наші дні свідчить про міцне збереження традицій. І відомі твердження деяких фольклористів, які в 70–90-і роки ХІХ ст. пророкували повне відмирання народної творчості, спростовуються досить повним збереженням цих пісень у другій половині ХХ ст. Так, аналіз пісень “Ой, чого ти не танцюєш, Галю?”, “Ой, ніхто там не був”, “Ой, ти старий діду” та інших показує, що і тексти, і мелодії зазнали лише невеликих змін, а загальний інтонаційний рисунок, основні мелодичні фрази залишилися недоторканими.

Багато поетичних творів О. Маковея чекає ще на своїх композиторів, щоби піснями полетіти у світ широкий. Але вже сьогодні можна підтвердити слова самого письменника, що він “доклав багато цеглин до тієї будови, що зветься “будинком цивілізації”, і, в тому числі, до розвитку музичної культури українського народу.

This article is dedicated to the role of song in life and creative activity of Osyp Makovey. The article is focused on his works which were set to music, and songs which Osyp Makovey collected and adapted.